

ΤΟΥ ΣΠΥΡΟΥ ΜΑΝΟΥΣΣΕΛΗ

ΤΟΜΑΣ ΝΕΪΓΚΕΛ

Νους και κόσμος

Γιατί η υλιστική νεοαρθρική αντίληψη της φύσης είναι σχεδόν σίγουρα λανθασμένη

Μτφρ. Αντώνης Χατζημωυσής
 Επιμ. Στέλιος Βιρβιδάκης & Μιλτιάδης Θεοδοσίου
 Σελ. 296
 ΕΚΔ. ΕΚΚΡΕΜΕΣ

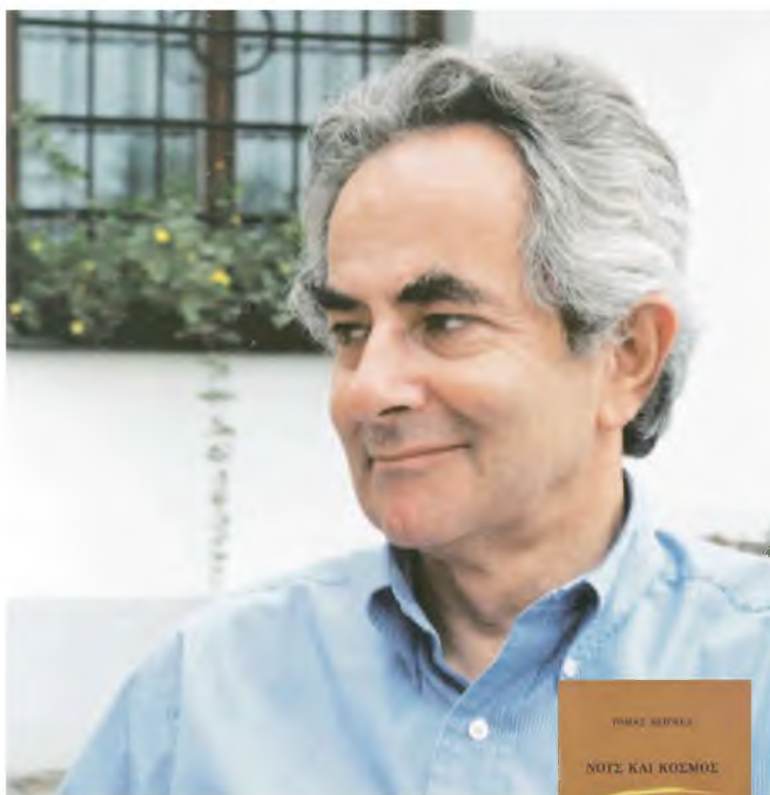
Η ΓΛΩΣΣΑ, η συνείδηση, η φαντασία, η έλλογη σκέψη, τα συναισθήματα, όλες αυτές οι «ανώτερες» και αινιγματικές εκδηλώσεις του ανθρώπινου νου θεωρούνταν μέχρι πρόσφατα από την ορθόδοξη επιστήμη είτε ως τα προσωρινά ανεξήγητα «κατάλοιπα» ενός προεπιστημονικού τρόπου σκέψης είτε, ακόμη χειρότερα, ως εκδηλώσεις κάποιων σκοτεινών υπερφυσικών δυνάμεων (π.χ. της άυλης ψυχής, του Θεού δημιουργού κ.ο.κ.).

Πάντως, όλες οι απαντήσεις στο αίνιγμα της εμφάνισης του ανθρώπινου νου ήταν καταδικασμένες να παραμένουν ανεπαρκείς όσο οι σχετικές επιστήμες -η Γλωσσολογία, η Ψυχολογία, η Νευροβιολογία, η Ανθρωπολογία και η Φιλοσοφία του νου- εξακολουθούσαν να αναπτύσσονται αυτόνομα η μία από την άλλη, κυρίως λόγω της απουσίας ενός κοινά αποδεκτού εξηγητικού μοντέλου, ενός ενιαίου «επιστημονικού Παραδείγματος», όπως θα έλεγε ο Τόμας Κουν, ικανού να τις ενοποιήσει ή, τουλάχιστον, να μεταφράσει σε μια κοινά αποδεκτή περιγραφική γλώσσα τον ιδιωματικό τους λόγο.

Μολονότι έχει περάσει πάνω από ενάμιση αιώνας από τότε που ο Κάρλος Δαρβίνος πρότεινε την πρώτη εμπειρικά τεκμηριωμένη και επιστημονικά ολοκληρωμένη θεωρία για το πώς η βιολογική εξέλιξη, μέσω της φυσικής επιλογής, διαμορφώνει τα σωματικά και συμπεριφορικά χαρακτηριστικά κάθε ζωντανού οργανισμού, μόνο σχετικά πρόσφατα οι ερευνητές του εγκεφάλου μαζί με τους εξελικτικούς και γνωστικούς ψυχολόγους άρχισαν να διερευνούν το πώς διαμορφώνονται εξελικτικά τα «ανώτερα» νοητικά χαρακτηριστικά του ανθρώπινου είδους.

Ωστόσο, η επιστημονική έρευνα δεν προχωρά μόνο φωτίζοντας τα σκοτάδια της άγνοιας, διορθώνοντας δηλαδή τα λάθη ή διαλύοντας τις προκαταλήψεις του παρελθόντος. Αντίθετα, όπως μας αποκαλύπτει αυτό το πολύ ενδι-

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ ΑΝΤΙΔΟΤΑ ΣΤΗΝ ΑΠΛΟΪΚΗ ΣΚΕΨΗ

Ο Τόμας Νέιγκελ, καθηγητής της Φιλοσοφίας και του Δικαίου στο Πανεπιστήμιο της Νέας Υόρκης, είναι ένας από τους σημαντικότερους σύγχρονους Αμερικανούς φιλοσόφους. Συγγραφέας πολλών αξιόλογων φιλοσοφικών βιβλίων, τα περισσότερα από τα οποία έχουν μεταφραστεί στα ελληνικά: «Η θέα απ' το πουθενά», «Τι σημαίνουν ό'λα αυτά», «Αμείλικτα ερωτήματα», «Ισότητα και μεροληψία», «Η δυνατότητα του αλτρουισμού», «Θανάσιμα ερωτήματα» και «Θεμελιώδη φιλοσοφικά προβλήματα». Δεν έχουν ακόμη μεταφραστεί το «Άλλοι νόες: Κριτικά δοκίμια 1969-1994» και το «Η τελευταία λέξη».

Τα 2

νέα φιλοσοφικά βιβλία που προτείνουμε σήμερα, τα υπογράφουν δύο κορυφαίοι σύγχρονοι φιλόσοφοι, οι οποίοι σε αυτά τα κείμενά τους εγείρουν σοβαρές ενστάσεις απέναντι στην αναγωγιστική φυσιοκρατική θεώρηση της νοητικής ζωής των ανθρώπων.

Πρόκειται για δύο πολύ επίκαιρα βιβλία πολεμικής απέναντι στην κυρίαρχη, αλλά απλοϊκή και μεροληπτική προσέγγιση της πραγματικότητας, η οποία, ενώ προβάλλεται ως επιστημονική, στην πραγματικότητα καθόλου δεν συνάδει με τις μεθοδολογικές προϋποθέσεις της επιστήμης, δηλαδή με την κριτική σκέψη και τη μη ιδεοληπτική γνωστικά προσέγγιση.

αφέρον βιβλίο, η ίδια η πρόοδος της επιστήμης μπορεί κάλλιστα να δημιουργεί σκοτάδια, όταν δεν καταφέρνει να απαλλαγεί από τις μεθοδολογικές ιδεοληψίες και τις γνωστικές προκαταλήψεις της.

Με το «Νους και Κόσμος» ο δι-

απρηπής Αμερικανός φιλόσοφος Τόμας Νέιγκελ επιδιώκει να δείξει ότι το κλασικό φιλοσοφικό πρόβλημα της σχέσης νου και σώματος, στην περίπτωση των έμβιων οργανισμών με αναπτυγμένες νοητικές ικανότητες, δεν περιορίζε-

ται μονάχα στο ζήτημα των σχέσεων του νου με τον εγκέφαλο και τη συμπεριφορά, αλλά επηρεάζει και τον τρόπο με τον οποίο κατανοούν ολόκληρο τον κόσμο (cosmos) και την ιστορία του.

Και για να στηρίξει αυτή τη

γνωσιολογική του θέση, η οποία θεωρείται «αιρετική» από το κυρίαρχο επιστημονικό κατεστημένο, ο συγγραφέας παραθέτει πλήθος επιχειρημάτων που αναδεικνύουν το γεγονός ότι τις εντυπωσιακές προόδους στις φυσικές επιστήμες και ειδικότερα στην εξελικτική βιολογία δεν πρέπει να τις εξετάζουμε ανεξάρτητα ή απομονωμένα από τη συμβολή τους στην ευρύτερη κατανόηση των περιπτώσεων και αμφίδρομων σχέσεων του νου με τον κόσμο. Όπως πολύ χαρακτηριστικά γράφει: «Πιστεύω ότι μια ορθή εκτίμηση της δυσκολίας του προβλήματος οφείλει να μεταβάλει, σε τελική ανάλυση, την αντίληψή μας για τη θέση που κατέχουν οι φυσικές επιστήμες στην περιγραφή της φυσικής τάξης».

Χωρίς ποτέ να αρνείται ότι ο νους είναι όντως ένα βιολογικό φαινόμενο και άρα τη σημασία των επιστημονικών ερευνών για την κατανόησή του, ο Νέιγκελ θεωρεί ότι ο αμγώος φυσιοκρατικός αναγωγισμός που υιοθετείται σήμερα από την κυρίαρχη επιστημονική προσέγγιση δεν μπορεί να προσφέρει ικανοποιητικές επιστημονικά και γνωσιολογικά εξηγήσεις για την ύπαρξη των νοητικών φαινομένων στον φυσικό κόσμο. Και από αυτήν την απαγορευτική διαπίστωση συμπεραίνει ότι «κάτι θεμελιώδες πρέπει να αλλάξει στην αντίληψή μας της φυσικής τάξης, από την οποία αναδύθηκε η ζωή».

Πα το ποια θα μπορούσε να είναι αυτή η αναγκαία εναλλακτική προσέγγιση ο Νέιγκελ δεν προσφέρει σαφείς απαντήσεις, αλλά αρκείται στο να προτείνει δύο εναλλακτικές φιλοσοφικές «λύσεις»: τον ουδέτερο αντιαναγωγιστικό μονισμό και την ψυχοφυσική τελεολογία, δύο όντως εναλλακτικές προσεγγίσεις των φαινομένων της ζωής και της συνείδησης, οι οποίες δυστυχώς έχουν ήδη δοκιμαστεί κατά το παρελθόν. Παρ' όλα αυτά, όπως παραδέχεται ο ίδιος ο Νέιγκελ, ο στόχος του σε αυτό το βιβλίο δεν ήταν να προσφέρει οριστικές λύσεις, αλλά να αναδείξει τα γνωστικά αδιέξοδα τόσο της απλοϊκής υλιστικής-φυσιοκρατικής όσο και της αφύσικης ιδεαλιστικής-πνευματιστικής αναγωγής των νοητικών φαινομένων.

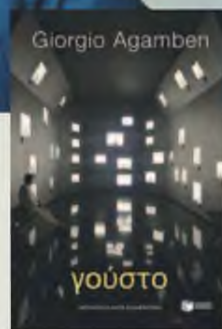
Αξίζει να σημειωθεί ότι η πολύ καλή μετάφραση και επιμελημένη ελληνική έκδοση αυτού του απαιτητικού βιβλίου συνοδεύεται από το ιδιαίτερα κατατοπιστικό επίμετρο-εισαγωγή που έγραψε ο Κωνσταντίνος Τσαγκάρης.

Ο ανθρώπινος εγκέφαλος

δεν θεωρείται πλέον το «μαγικό θέατρο του νου» ή το «μαύρο κουτί της σκέψης», αλλά είναι, αντίθετα, μια πολύπλοκη γνωστική μηχανή. Μια βιολογική μηχανή που επιλέχθηκε και εδραιώθηκε από τη βιολογική εξέλιξη επειδή διασφάλιζε και διασφαλίζει μέσω των νοητικών φαινομένων που παράγει την επιβίωσή μας.

Τη γνωστική αξία αυτής της αναγωγιστικής βιολογικής και εξελικτικής εξήγησης των νοητικών φαινομένων αμφισβητεί το βιβλίο «Νους και Κόσμος» του Τόμας Νέιγκελ, ενώ το βιβλίο «Γούστο» του Τζορτζιο Αγκάμπεν εμβαθύνει στην ιστορία της φιλοσοφίας και της αισθητικής, για να αποκαλύψει τις ρίζες της πολύ σκοτεινής νοητικής και κοινωνικής λειτουργίας του γούστου στον δυτικό πολιτισμό.

Ο Τζορτζιο Αγκάμπεν είναι ένας από τους σημαντικότερους εκπροσώπους της ιταλικής φιλοσοφίας και πολιτικής θεωρίας. Γεννήθηκε στη Ρώμη το 1942 και σπούδασε Νομικά και Φιλοσοφία στο Πανεπιστήμιο της Ρώμης, όπου και εκπόνησε τη διδακτορική του διατριβή πάνω στη σκέψη της Σιμόν Βέλ. Υπήρξε μαθητής του Martin Heidegger τη δεκαετία του 1960 και συνοδοιπόρος με πολλούς κορυφαίους διανοούμενους, όπως οι Guy Debord, Gilles Deleuze, Michel Foucault και Walter Benjamin. Δίδαξε σε σημαντικά Πανεπιστήμια της Ευρώπης και της Αμερικής.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ ΑΓΚΑΜΠΕΝ

Γούστο

Μετάφραση: Άντα Κλαπατάει
Σελ. 112
ΕΚΔ. ΠΑΤΑΚΗ

Ο ΤΖΟΡΤΖΙΟ ΑΓΚΑΜΠΕΝ (Giorgio Agamben) ανήκει στη σπάνια κατηγορία των πρωτοπόρων φιλοσόφων-συγγραφέων, οι ιδέες και τα έργα των οποίων έχουν ευρεία απήχηση σε πολλά γνωστικά πεδία. Κάτι που ισχύει και για το άγνωστο μέχρι πρόσφατα δοκίμιο του με τίτλο «Γούστο», στο οποίο εξετάζει την επίμονη παρουσία και την ιδιαίτερα αινιγματική λειτουργία του «γούστου» στην ανθρώπινη σκέψη και αισθητική.

Πρόκειται για ένα πολύ αποκαλυπτικό δοκίμιο που δημοσιεύτηκε το 1979, στην κορυφαία ιταλική εγκυκλοπαίδεια Einaudi. Αυτό το πρώιμο κείμενο, χωρίς αλλαγές, ανατυπώθηκε το 2015 υπό τη μορφή βιβλίου, και ειδική διαφωτίζει την προέλευση κάποιων φιλοσοφικών ιδεών που εμφανίστηκαν πολύ αργότερα στα

πιο πρόσφατα έργα του. Σε αυτό το δοκίμιο, ωστόσο, ο διάσημος Ιταλός φιλόσοφος αντιμετωπίζει το γούστο ως προνομιακό τόπο διαύγησης και αποκάλυψης του βαθύτατου ρήγματος μεταξύ αλήθειας και ομορφιάς, δηλαδή της διττής -γνωστικής και αισθητικής- λειτουργίας του γούστου στο πλαίσιο του δυτικού πολιτισμού.

Σύμφωνα με μια κοινότοπη θεώρηση η γεύση, «gusto» στα λατινικά, δεν είναι παρά το όργανο με το οποίο γνωρίζουμε την ομορφιά και απολαμβάνουμε τα ωραία πράγματα. Ο συγγραφέας, ωστόσο, αποκαλύπτει τον κάθε άλλο παρά καθησυχαστικό χαρακτήρα της εμπειρίας του γούστου, η οποία διχάζει βαθύτατα το υποκείμενο αυτής της εμπειρίας. Στο σταυροδρόμι της αλήθειας και της ομορφιάς, της νόησης και της απόλαυσης, το γούστο εμφανίζεται ως μια μορφή γνώσης την οποία το υποκείμενο δεν γνωρίζει, αλλά και ως μια ιδιαίτερη μορφή απόλαυσης την οποία δεν απολαμβάνει. Από αυτή τη νέα οπτική γωνία, αισθητική

και οικονομία, homo aestheticus και homo economicus, εμφανίζουν μια μυστική και απρόσμενη συνεισφορά μεταξύ τους.

Γράφοντας τα «Γούστο» ο Αγκάμπεν προσπαθεί να εμβαθύνει στην ιστορία της φιλοσοφίας, φτάνοντας μέχρι τις απαρχές της αισθητικής, για να ανακτήσει τις ρίζες μιας σημαντικής έννοιας του δυτικού πολιτισμού. Πολύ καλά μεταφρασμένο, αυτό το πολύ πυκνό και απαιτητικό φιλοσοφικό κείμενο καταφέρνει να διαφωτίσει αφενός την πολύ ιδιαίτερη αισθητική λειτουργία του γούστου και αφετέρου τη γνωστική σημασία της ομορφιάς, η οποία συνήθως παραμένει ανεπίγνωστη από όσους ή όσες τη βιώνουν. Πρόκειται επομένως για ένα βιβλίο που αφορά όχι μόνο τους φανατικούς αναγνώστες των φιλοσοφικών και κοινωνιολογικών κειμένων του Αγκάμπεν, αλλά και το ευρύτερο αναγνωστικό κοινό που ενδιαφέρεται για τη φιλοσοφία και τη γενεαλογία των δυτικών ιδεών σχετικά με την τέχνη και την αισθητική.